

**РУРАЛНАТА
АРХИТЕКТУРА ВО
ЈУГОЗАПАДНА
МАКЕДОНИЈА**

ПЕТАР НАМИЧЕВ

PETAR NAMIČEV

**VERNACULAR
ARCHITECTURE
IN THE SOUTHWEST
MACEDONIA**

Издавач *Published by*
МУЗЕЈ НА МАКЕДОНИЈА MUSEUM OF MACEDONIA

Главен и одговорен уредник *Main editor*
Гордан Николов Gordan Nikolov

Автор на текстот и цртежите *Author of the text and the drawings*
д-р Петар Намичев Petar Namičev

Превод на англиски *Translated into English by*
Мелита Георгиевска Melita Georgievska

Лектура *Lector*
Коста Кочев Kosta Kočev

Дизајн и компјутерска обработка *Design and computer layout*
Владимир Тодоров Vladimir Todorov

Печатање *Printing by*
Дата Понс Data Pons

Тираж *Print run*
500 примероци 500 copies

Скопје 2005 г. Skopje 2005

Цртеж на корицата *Drawing on the cover*
Изглед на селска населба покрај река, Железник – Железник View of a rural settlement by a river, Zeleznec – Zeleznik

Печатењето на изданието е финансирано Printing is financed by
од Министерството за Култура на Р. Македонија the Ministry of Culture of R. Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Вовед	7	Introduction
Селски населби	13	Rural settlements
Занимање на населението	25	Trade of the population
Стопански двор	31	Economic court-yard
Типови на куќи	51	Types of houses
<i>Битоолско (Битоолско поље, Цапарско поље и Горни Битоолски села)</i>	<i>51</i>	<i>Region of Bitola (Bitolsko pole, Caparskopole and Gorni Bitolski sela)</i>
<i>Прилејско поље</i>	<i>69</i>	<i>Prilepsko pole</i>
<i>Мариово</i>	<i>79</i>	<i>Mariovo</i>
<i>Крушевско</i>	<i>91</i>	<i>Region of Krushevo</i>
<i>Преспа</i>	<i>99</i>	<i>Prespa</i>
<i>Железник</i>	<i>117</i>	<i>Zeleznik</i>
Внатрешна обработка	139	Interior furnishing works
Надворешна обработка	149	Exterior furnishing works
Организација на градителите	167	Organization of the builders
Градежни материјали	177	Construction materials
Обичаи при градење	187	Building rituals
Заклучок	199	Conclusion
Речник на народни поими	203	Thesaurus of Macedonian Folk Vocabulary
Список на информатори	211	List of informers

BOBED

INTRODUCTION

Југозападниот дел на Македонија во овој труд се однесува на Етничките предели во Прилепско – Битолската котлина, Мариово, Железник, Крушевско и Преспа. Овој регион содржи природни услови со високи планини, езерски брег, ридест терен и котлини, што создало услови за развој на народното градителство во различни климатски и теренски услови.

Живеењето на овие простори има богата градителска традиција која ја следиме преку постоењето на средновековните тврдини, кои се лоцирани покрај старите населби или патишта¹.

За богатото историско минато и начинот на живеење во југозападниот дел на Македонија, односно во регионот на Битолско, Прилепско, Преспа, Крушевско, Железник, Мариово говорат белешките на патеписците од XVI-от и XVII-от век². Се споменуваат Прилеп, Битола и други градови, опишани како силни економски центри, развиени градови со урбана содржина. Патеписците забележале автентични податоци за народното градителство, со сите различности и специфичности во однос на влијанието на европеизацијата и стилските одлики кои станале дел од секојдневното живеење. Прилеп како што е набележано во патеписите на Евлија Челебија во XVII век имал 1000 куќи со големи дворови, а во чаршијата со 200 дуќани, најзабележително било изработувањето на играчки и ножеви. Најразвиени биле занаетите: ковачки, абациски и курчиски. За развојот на занаетството и трговијата говори одржувањето на Прилепскиот панаѓур во првата половина на XIX-от век³. Притоа се граделе богати куќи на трговците, а населението се занимавало со одење на печалба. Селата Чепигово и Зрзе се споменуваат како најстари села. Најразвиени трговски врски со македон-

The southwest part of Macedonia, in this work, includes the ethnical regions in the Basin of Prilep and Bitola, Mariovo, Zeleznik, the region of Krushevo and Prespa. This region distinguishes with natural environment with high mountains, a lake bank, highlands and basins that influenced the development of the vernacular architecture in different climate and terrain conditions.

The way of living in these regions has a rich building tradition having been traced since the existence of the medieval fortresses located by the old settlements or roads.¹

The rich history and the way of living in the Southwest part of Macedonia, i.e. in the regions of Bitola, Prilep, Prespa, Krushevo, Zeleznik, Mariovo, has been described in the notes of the travelers from the 16th and 17th centuries.² Prilep, Bitola and other towns have been mentioned as powerful economic centers, developed towns with urban contents. The travelers noticed authentic data about the vernacular architecture, along with all of the differences and distinctions regarding the influence of the Europeanization and the specifics in style that became a part of the daily life. In the 17th century, Prilep, as has been written in the Evliya Chelebia's travelogues, had 1000 houses with large courtyards, while in the bazaar that had 200 shops, the most perceivable was the manufacture of toys and knives. The most developed crafts were the blacksmith's, tailor's and furrier's. The Prilep Fair, held in the first half of the 19th century, witnessed the development of the craft and the trade.³ During that period wealthy houses for the tradesmen were built and the people used to emigrate to work. The villages of Chepigovo and Zrze have been mentioned as the oldest ones. The most developed trade links were those

¹ Дероко А. – Средновековни споменици у Србији, Црној Гори и Македонији, Београд, 1950, стр.191.

² Челебија Е. – Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama. II. Sarajevo, 1957; Babić B. – Краток преглед на спомениците на културата на Прилеп и прилепскиот крај. Народен музеј од Прилеп, Прилеп, 1971, стр.13.

³ Хадзивасилевић Ј. – Прилеп и његова околина, историско географска излагања, Београд, 1902, стр.39.

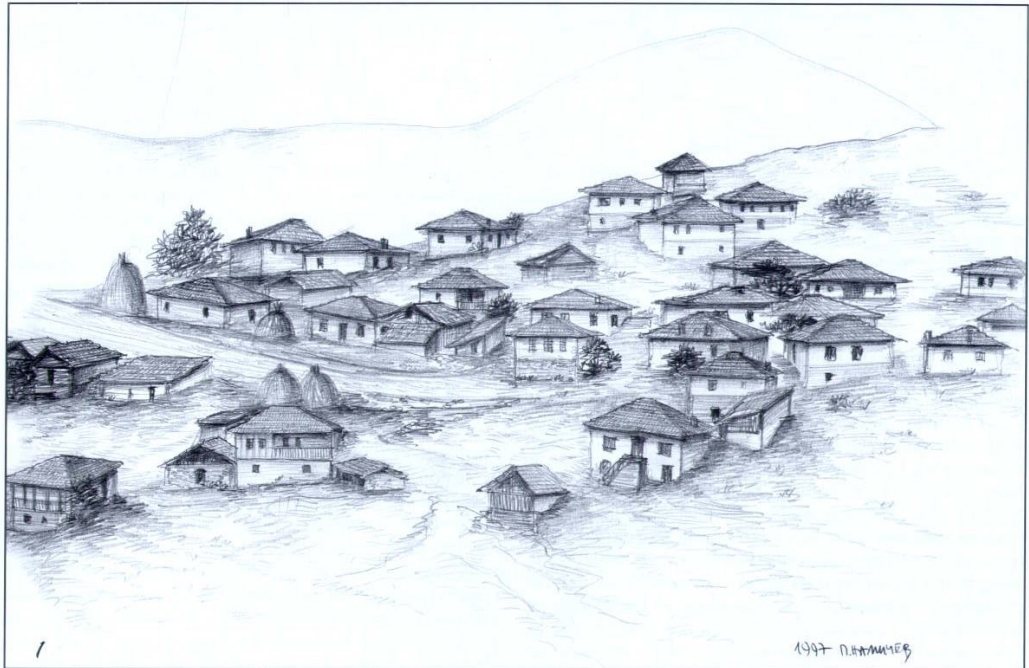
¹ Deroko A. - Medieval monuments in Serbia, Montenegro and Macedonia, Belgrade, 1950, p.191

² Chelebia E. - Travelogue, fragments about the Yugoslav countries. II. Sarajevo, 1957; Babić B. - Short review of the cultural monuments in Prilep and the region of prilep, National Museum in Prilep, Prilep, 1971, p.13.

³ Hadzivasilevic J. - Prilep and its surroundings, historical and geographical reports, Belgrade, 1902, p.39.

1. Изглед на селска населба, Прилејско

1. View of a rural settlement, region of Prilep

ските градови биле со Албанија (преку Дебар) Јужна Србија, Бугарија и др⁴.

Меѓутоа заостанатиот феудален економски систем создал сиромашна економска база, особено во руралните населби, каде не се дозволувало јакнење на личната имотна состојба. Во југозападна Македонија во XIX-от век најпогодна за седиште на турските власти била избрана Битола, која економски била најсилна, што претставувало

between the Macedonian towns and Albania (via Debar), South Serbia, Bulgaria etc.⁴

However, the backward feudal economic system created poor economic basis, especially in the rural settlements, where strengthening of the personal property was not been allowed. In the 19th century, Bitola was chosen for the Seat of the Turkish governments in the Southwest part of Macedonia, since it was the most convenient place due to the fact that it was the most

⁴ Светица А. - Резбани тавани, долапи и врати во Македонија. Институт за фолклор Марко Цепенков, Скопје, 1992 г., стр.63.

⁴ Svetieva A. - Carved ceilings, closets and doors in Macedonia, Folklore Institute Marko Cepenkov, Skopje, 1992, p.63

значајна подлога за развој на народното градителство во градот и во руралните населби.

Во XVIII-от и XIX-от век било забележано мигрирање на македонското население од Западна Македонија кон прилепско – битолската котлина. Во средината на XIX-от век на ослабеното турско владеење, спахиите ги формирале чифчиските имоти⁵. Притоа се формирал тип на живеалиште на чивчиите, чија што форма подоцна влијаела при создавањето на селската куќа. Со промената на имовинските односи се менувала формата и големината

powerful town in economic manner. This was an important basis for the development of the vernacular building both in the town and the rural settlements.

During the 18th and 19th centuries migration of the Macedonian people from the West Macedonia towards the Basin of Prilep and Bitola had been noticed. In the middle of the 19th century, when the Turkish government became weaker, the spahii (feudal landowners) formed the feudal estates.⁵ At that time serf's type of dwelling place was created, which shape, later on, influenced the building of the rural house. Along with

⁵ Филиповиќ М. – Етничке прилики у Јужној Србији. Споменца двадесетогодишнице ослобођења Јужне србије. Скопље, 1937, стр. 419.

⁵ Filipovic M. - Ethnical conditions in South Serbia, twenty-years Memento from the liberation of South Serbia, Skopje, 1937, p.419.

2

2. Изглед на селска населба покрај река, Железник – Железница

2. View of a rural settlement by a river, Zeleznec – Zeleznica

ВНАТРЕШНА ОБРАБОТКА

INTERIOR FURNISHING WORKS

Живеалиштето се обработувало од внатрешната страна во последната фаза на градењето. Во зависност од конструкцијата и естетското обликување на градбата се создавал одреден ентериер кој бил прилагоден на потребите на семејството и локалните веќе востановени свикања за потребите на човекот, за негово секојдневно функционирање. Просторот се прилагодувал на занимањето на семејството, на бројот на членовите и економските можности на домаќинот.

На влезната вратата се ставале **канџи** или **сурме** за обезбедување од внатрешната страна (Велушина, Острилци – Крушевско).

Собата со огништето, каде се готвело се нарекувала **печалка** (Горно Дивјаци – Крушевско). Оваа просторија се сметала за централна и најзначајна во однос на просторот на куќата, каде се одвивале сите обредни активности. **Огништето** најчесто се градело во одајата или во куќата, и се разликувало во одредена област според формата на украсната капа на одводниот горен дел преку кој чадот се изнесувал надвор од куќата. Најчесто преовладувале правилни геометриски форми: правоаголна (Чаниште, Зовик – Мариово; Беловодица, Тројаци – Прилепско Поле; Д.Дивјаци, Врбоец – Крушевско; Лева Река – Преспа; Рапеш – Битољско Поле), или со полукружни завршетоци (Курбиново – Долна Преспа).

Прозорците и вратите претставувале гранични елементи кои го поврзувале внатрешниот со надворешниот простор кои најчесто се украсувале, со што се потенцирало нивното значење. Прозорците од **кералот** во приземјето од внатрешната страна имале поголем отвор на сидот и се нарекувале **мазгалки**, додека **камарите** имале рамка од камени плочи (Буково – Горни Битолски села).

The interior was developed in the final building stage. Certain interior was created depending on the structure and the aesthetic shape of the building and was adjusted to the family's needs and the local already set up attitudes of human needs for one's daily functioning. The space was created according to the family's trade, number of the dwellers and the economic situation of the landlord.

The so-called **claws** -kind of lockers (orig. '**kandzi**' or '**surme**') were put on the inner side of the front door for security (Velushina, Ostilci - Krushevo Region).

The room with the hearth used for cooking was called a bakery ('**pechalka**') (Gorno Divjaci - Krushevo Region). This room was considered as a central and the most important one regarding the space of the house because all the ritual activities were performed in it. The hearth was mainly built in the room called '**odaia**' or in the house and varied in shape in different Regions depending on the form of the decorative cap of the upper driving through which the smoke was getting out of the house. The most usual regular geometrical shapes were: rectangular (Chanishte, Zovik-Mariovo; Belovodica, Trojaci-Prilepsko Pole; D.Divjaci, Vrboec-Krushevsko; Leva Reka-Prespa; Rapesh-Bitolsko Pole), or with half-round endings (Kurbinoovo - Dolna Prespa).

The windows and the doors were bounding elements that linked the interior to the exterior space. They were ornamented in order to emphasize their importance. The windows of the cellar originally called '**keral**' in the ground floor had a larger opening from the inside of the wall and were called '**mazgalki**' while the windows called '**kamari**' had a frame made of stone plates (Bukovo - Gorni Bitolski Sela). Later, a sink was built in the parapet of the window with an offtake pipe for the water placed outside by the house (Bukovo - Gorni Bitolski sela).

ЗАКЛУЧОК

CONCLUSION

Југозападниот дел на Македонија содржи примероци на живеалишта кои се мошне значајни за согледување на хронологијата на типовите на куќи кои се развивале на територијата на Р.Македонија.

Народното градителство значи применување на одредена практика на градење која се базира на повеќевековното искуство на градителите, локалните сфаќања за просторот и изгледот на живеалиштето, од страна на домаќинот. Тоа се однесувало на начинот на прибирање на материјалот, сечење на дрвото, негова обработка, подготовка на земјата за премачкување и обработката на каменот. Пренесувањето на материјалите до местото на градбата секогаш се реализирало со помош на соседните, кои заеднички си помагале меѓусебно. На тој начин градителството добива димензија на народна творба во која се вградени сите занаетчиски искуства во условите на поднебјето, односно употребата на градежните материјали од непосредната околина.

Притоа се издвојувале неколку форми на веќе востановените типови живеалишта кои се развиле и во соседните етнички предели но и пошироко на територијата на Македонија.

Приземната куќа, едноделна или повеќеделна, како форма која била најприсутна во еден долг временски период, се до почетокот на XX-от век претставувала живеалиште кое се градело во планинските (Мариово), котлинските (Прилепско Поле, Битолско Поле), ридските (Крушевско, Демирхисарско) и покрајезерските (Преспа) населби. Таа ги задоволувала потребите на едно семејство, била економична за градење, со локални материјали (камен, земја и дрво) кои се наоѓале во непосредната околина, а притоа климатските услови не влијаеле

The southwest part of Macedonia encompasses examples of dwellings that are highly important to perceive the chronology of the types of houses that have been developed on this territory.

The vernacular architecture comprises of a certain building practice based on the past builders' experience through the centuries, local attitudes towards the space and the landlord's position. It treated the way of gathering the material, cutting of the wood and its processing, preparation of the ground for covering and processing of the stone. The co-villagers always helped in taking the materials to the site of building and they were giving a hand one to another. Thus, the building gets a dimension of a vernacular work that embodies all the craftsman experience within the climate conditions and the use of the construction materials taken from the immediate surroundings.

Several shapes of the already set types of dwellings distinguished and were developed not only in the neighboring ethnical regions but also across the territory of Macedonia.

By the beginning of the 20th century, the ground-floor house, either an one-part or multi-part, which was present as a form during a longer period of time, was a dwelling that was built in the mountain settlements (Mariovo), basin (Prilepsko Pole, Bitolsko Pole), hilly ones (Regions of Krushevo and Demir Hisar) and in the settlements by the lake (Prespa). It met the needs of one family and it was economical to be built of the local materials (stone, soil, wood) that could be found in the immediate surroundings. The climate conditions did not have any important influence upon its form. The houses in the mountain settlements (Mariovo, Prespa) were built of stone with a massive wall that was dominant in the exterior view of the house. In addition, the stone was used for roofing of the houses

CIP – Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

728.6 (497.7) “18/19”

НАМИЧЕВ, Петар

Руралната архитектура во југозападна Македонија : Од XIX-от и почетокот на XX-от век / Петар Намичев ; [превод на англиски Мелита Георгиевска] = Vernacular Architecture in the Southwest Macedonia : From the 19th and early 20th century / Petar Namičev ; [Translated into English by Melita Georgievska]. - Скопје : Музеј на Македонија = Skopje : Museum of Macedonia, 2005. - 216 стр. : илустр. ; 21 см.

Текст напредно и на англ. јазик. - Фусноти кон текстот. - Речник на народни поими: стр. 203-209

ISBN 9989-917-34-5

а) Станбена архитектура, селска - Македонија, југозападна - 19-20 в.

COBISS.MK-ID 62344970

1927
1927

